

ШАПОШНІКОВА Анна,

старший викладач кафедри практичної психології,
магістрант кафедри культурології
та філософської антропології спеціалізації
«Філософська антропологія і психоаналіз»
НПУ імені М. П. Драгоманова

ПРОБЛЕМА ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ТАНТРИЧНІЙ ТРАДИЦІЇ

Природничо-наукова еволюція певною мірою унеможливила мислення Особистості, як «речі у собі». Поступово ми починаємо розглядати людську природу з позицій холистичного підходу. Першими її емерджентними властивостями, що предметно досліджувалися у психології та філософії стали самосвідомість, самоактуалізація, самоорганізація та інші аспекти прояву *Самості*. Яскравим прикладом подібних досліджень може бути філософ та футуролог Р.А.Уилсон [3]. У своїй філософській концепції квантової психології він описує класифікацію особистостей, як інформаційних систем аргументуючи відсутність *Особистості* як «сутності». С такому ключі по іншому постає одвічне філософське питання «Що Я можу?». Чи зміняться наші уявлення про себе, як про особистість, коли ми зрозуміємо себе актором та сценаристом власного життя? Відповіді на ці питання ми вирішили шукати у, на нашу думку, найбільш холистичній філософії – філософії індійського тантризму.

Психоаналіз вважається першим науковим напрямком психологічних досліджень, що вийшли за межі середньовічної

схоластики і надали людині право бути творцем і відповідачем власного буття. Наступним кроком еволюції філософських уявлень про особистість та її духовну трансформацію стали філософські концепції гуманістичної психології. Завдяки дослідженням В.Франкла, Е.Фрома, І.Ялома та ін., прогресивна спільнота задалася питаннями цінності діалогу, як шляху від самотності. Наступним кроком філософського переосмислення трансформації особистості стали роботи К.Уїлбера, С.Грофа, А.Маслоу і т.д., що у великій мірі спиралися на ідеї буддизму, йоги, тантризму та спрямовували філософську думку на переосмислення самих меж пізнання, до трансцендентного. Ідея про значимість *Свідомого Буття* – буття, що характеризується переживанням органічності, вплетеності особистості у потік життя, особливо яскраво проявилася у трансперсональній психології.

XX століття – століття потрясінь, стимулювало людство до знайомства мільйонів людей із іншими культурами, іншими релігійними, філософськими, суспільно-побутовими особливостями світобачення та поведінки. Завдяки цьому Східна філософія стала невід'ємною частиною сучасного дискурсивного поля України і світу. Сучасна українська інтелігенція, освітяни в галузі суспільно-гуманітарних наук, молодь та ін. знайомі з такими поняттями як: Йога, принцип Дао, енергія Кундаліні тощо. Особливо цікавою залишається тема тантризму, як традиції пов'язаної із сексуальними практиками. Табуїтована впродовж років СРСР проблема сексуальних стосунків між чоловіком і жінкою, швидко стала модною та обговорюваною на різних рівнях масової культури. Друкуються переклади духовної літератури, з'являються статті,

а згодом і дисертації [6,7], що присвячені жіночо-орієнтованій філософії вічної екстатичної єдності Бога та Богині.

Актуальність дослідження проблеми трансформації особистості саме у тантричній традиції пов'язана, на нашу думку, із двома речами: по-перше її психологічна зрозумілість українцям, що важливу роль надають чоловічо-жіночим стосункам, а по-друге, її потенціалом розуміння наскрізності божественних властивостей в людині. Боготожність індивідуальної душі, що пробуджується через послідовність практик та завдяки встановленню особливих терапевтично-розвиваючих, з психологічної точки зору, стосунків між Вчителем (Гуру) та учнем (садху) і духовною спільнотою (Сангха).

Тантра, по суті, являє собою холістичний світогляд, що сформувався у Стародавній Індії та базується на уявленнях про вічну гру Шиви та Шакті, як Свідомості та Енергії. Тантризм, у даному ракурсі, ми розуміємо як практичну філософію, що спирається на чотири опори: Гуру (вчитель), Шастра (авторитетні тексти), Парампара (лінія спадкоємності), Сангха.

Традиція тантризму також спирається на вірування, що внутрішній всесвіт людини – Мікрокосм, відтворює структурні елементи, принципи та механізми розвитку Макрокосмосу. Відповідно до цього, процеси трансформації та розвитку особистості відбуваються за тими ж законами, що і Всесвіт. Шакті, як Вімарша, віддзеркалює Шиву та втілюється у вигляді матеріального світу. В цьому образі вона іменується Пракриті і максимально схожа на розуміння матерії у західній філософській традиції. Вімарша, це принцип пізнання Абсолютної Самосвідомості Бога (Парама-Шиви), завдяки

якому він одвічно існує, матеріалізуючись у цьому процесі. Так само людина здатна просинаючись, усвідомлювати себе собою та рухатись згідно внутрішнього образу дійсності, у поведінці матеріалізуючи цінності, особистісні риси та якості, здібності та уміння тощо.

Наступною важливою, для нашого дослідження, стала ідея Богототожності Людини та Всесвіту. Як адвайтичне (не дуальне) вчення, тантризм відкидає розбіжності між Творцем та його Створінням, пов'язуючи їх із наслідками існування принципу Майя (ілюзії). Майя – покров, що приховує Бога від самого себе, тим самим створюючи умови для його вічного самопроявлення та самоусвідомлення. Завдяки принципу самоусвідомлення, як апіорному, людина, на кшталт Парамашиви, здатна до самопізнання та трансформації. Кожна з шкіл тантризму має свою систему вправ та знань, що допомагають особистості згадати себе, як форму Шиви та Шакті. Наприклад, школа Шрі-Відья, на перших етапах практики, особливої уваги приділяє розвитку впевненості у своїх силах та здібностей контролювати себе та власне життя.

У індійській філософії життя в людській подобі розглядається, як дорогоцінна можливість, пробуджуючи власну свідомість, насамперед, розототожнитися із власним Его (Ахамкарою), а потім пізнати себе спочатку, як Атмана (Душу, Ішта-Девату, Будду тощо), а потім Брахмана (Бога-Творця). Хоча існуючі школи Тантри: бенгальська, шайва, буддистська Ваджраяна та ін., різняться символікою, віруваннями, практиками тощо, сценарій пробудження власної свідомості прослідковуються у кожній. На нашу думку, дана модель аналогічна сучасним тривимірним моделям людського буття,

зокрема філософської антропології Н.В.Хамітова [9]. Його уявлення про буденний, граничний та метаграничний рівні буття корелюють із уявленнями представників тантричних шкіл про духовні риси, цінності, переживання особистості на різних етапах духовного подвижництва.

Процес еволюції душі кожної людини (Дживи) у тантричній традиції пов'язаний із поняттям соціальних ашрамів, або статусів: брахмачарья, гріхастха, ванапрастха, санньяси. В залежності від віку та обставин життя, людина може бути долучена до різних систем практик. Наприклад, жінка, що ще не народила дитину, не може стати санньясі – монахинею. Обумовленість трансформації особистості контекстом її життя, на нашу думку, дозволяє не тільки індивідуально підходити (адапта), а й дотримуватися, відомого і у Західній філософії, закону: відповідності дії місцю, часу, та обставинам (деша, кала, патра).

Механізми особистісної трансформації, пов'язані із практиками медитації на образі «особистого» божества (Ішта-Девата) з метою розширення меж власної ідентичності. Особистість рухається від концептуального Я, що виникло в процесі опанування суспільно-культурним досвідом сім'ї, місцевості тощо, до ототожнення себе із архетиповою енергією Ішта-Девата. Стаючи на шлях духовного самовдосконалення, особистість обирає конкретну форму (мурті) Божества, що стає для неї морально-етичним орієнтиром трансформації. Подібні уявлення про сценарій духовної трансформації особистості ми зустрічаємо в роботах К.Г.Юнга [10].

Тантризм, і як філософія, і як практика, унікальний тим, що людина бачиться втіленням божественності – вона втілена

Свідомість Шиви, що заплуталася в ілюзорному матеріальному світі та забула себе, як Силу (Шакті). Згідно тантричних текстів, для неї в Калі Югу (епоху занепаду) звільнення (мокша) можлива лише завдяки милості Вчителя, що реалізував власну божественну природу тому здатен нагадати, пробудити свідомість Бога в учні.

Список використаних джерел:

1. Диллон Аниша Л.. Тантрические пульсации. От животных корней к духовному цветению/ Аниша Л.Диллон. – СПб. Весь.; 2006, 320с.
2. Гроф С. За пределами мозга: рождение, смерть и трансценденция в психотерапии / С Гроф – М.: ТПИ, 1994. – 504 с.
3. Уилбер К. Проект Атман. Трансперсональный взгляд на человеческое развитие / Кен Уилбер. – М.: АСТ, 1999, – 314с.
4. Уилсон Р. А.. Квантовая психология. Перевод с англ. под ред. Я. Невструева/ Роберт Антон Уилсон. – К.: «ЯНУС», 1998.–224с
5. Майков В.В., Козлов В.В. Трансперсональный проект: психология, антропология, духовные традиции. Том I. Мировой трансперсональный проект. М., 2007– 350с
6. Пахомов С.В. [Понятие майи и проблема истинной идентификации в тантризме](#) // Путь Востока. Традиции освобождения. Материалы III Молодежной научной конференции по проблемам философии, религии, культуры Востока. Серия “Symposium”. Выпуск 4. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2000. С.28-33

7. Пахомов С.В. Антропология тантры: психосоматические аспекты. // Asiatica. Труды по философии и культурам Востока. Выпуск 1. К 50-летию со дня рождения профессора Е. А. Торчинова. СПб.: СПбГУ, 2005. С. 87 – 103.

8. Торчинов Е.А. Религии мира. Опыт запредельного (трансперсональные состояния и психотехника)// 2-е изд., испр. / Е.А Торчинов – СПб.: Петербургское Востоковедение, 2000. – 384 с.

9. Хамітов Н.В. Філософська антропология: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту/ Хамітов Н.В. – К.: КНТ, 2017. – 394 с.

10. Юнг К. Г. Душа и миф: шесть архетипов /Пер. с англ. / К. Г Юнг – К.: Государственная библиотека Украины для юношества, 1996.-384 с.

ПАНЧЕНКО Ольга,

культуролог,

Парижский Университет Сен-Дени

КОНЦЕПЦИИ ИГРЫ И ВИРТУАЛЬНОСТИ С ПОЗИЦИИ КОГНИТИВИСТИКИ И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ В БУДУЩЕМ

Современное общество живет в удивительное время стремительного развития технологий. Новые научные исследования ведут к переосмыслению представлений человека и человечества о себе и окружающей среде. В этом трансформационном контексте особое значение принимает такой феномен человеческой деятельности как игра. Через игру